

Већ преко две деценије, испод онога што је видљиво на површини светске економије, дешавају се масовна померања. Долазећа економска депресија тешко ће погодити пре свега људе у западним индустријским нацијама: трошкови закупа станова рашће и до 30 евра по квадратном метру, литар безина коштаће 5 евра, а незапосленост ће се рапидно повећати. Вредност инвестиционог капитала ће се смањити, и чак и вредност надница или некада загарантованих пензија није више сигурна.

Угледни немачки професор економије Макс Оте [1](#) поткрепио је своја упозорења и прогнозе са доста података и аргумената, које нико не би требало тек тако да одбаци. Ако би се и десило да не дође до слома који би довео до потпуног колапса светске економије, озбиљна светска економска депресија ће озбиљно пореметити планове већине људи у индустријским земљама и доста њих егзистенцијално угрозити. Берзански експерт професор Оте, у програму од седам тачака открива како се могу умањити дугови, зашто су одређене акције сигурније од некретнина, зашто је злато још увек средство улагања број један за кризне ситуације, и како да ви сами изградите свој финансијски брод за спасавање.

1. Предговор српском издању

Када сам у лето 2006. године објавио ову књигу у Европи, и тиме упозорио на огромне ризике у светском финансијском систему, те за временски период 2007–2010. предвидео велику кризу западног капитализма, мојим анализама није поклоњена никаква већа пажња. Знаци времена су мени и још неким другима били видљиви још 2004. године, али у политици и у медијима моји аргументи су бивали никако или веома ретко саслушани. Додуше, лекари, предузетници, занатлије и порески саветници су се интересовали за моје тезе, дакле они људи који су сами морали да се старају за свој иметак. Овим људима сам показао како могу да заштите своју имовину. У току једне године ова књига је доживела осам издања и тврдоглаво се држала на горњим местима економских бестселера.

1.1. Недостаци турбо-капитализма

А онда нам се иста она криза коју сам предвидео за 2007–2010. сручила на главу са силином правог цунамија – тачно овај термин сам употребио и те 2006. године. Одједном је финансијска криза постала главна медијска тема. У пролеће 2008. једва да је било дана без вести о новим економским катастрофама. Једва да сам могао да се спасим позива за интервју који су стизали од разних медија. Бројеви продатих књига су експлодирали. „Слом долази“ се попео на место број два на листи водећих немачких бестселера. Веома се радујем, да се ова књига појављује у Србији, и то у актуелизованом издању. Србија је тек у протеклих 20 година постала део западно-америчког система. У току овога временског периода, поред распада Југославије, ова земља је морала да преживи различите економске кризе, бомбардовање војних циљева и цивилног становништва, а сада и финансијску кризу. Некадашњи источни блок се на миран начин ослободио комунистичке друштвене и економске идеологије. Исто тако брзо како је дошло до ослобођења од старе, на многим местима је нова идеологија хипер-капитализма и слободног тржишта била прихваћена још брже. И сада на примерима Мађарске, Чешке и других земаља примећујемо, да ово може да има само штетне последице. Није баш нарочито паметно да се сопствени грађани испоруче светском тржишту без заштите државе. Еклакантни недостаци турбо-капитализма англосаксонског стила, који је био доминантан од 1979. до 2008. године, постали су свима видљиви. У пролеће 2008. смо могли да видимо како државе Запада доносе оне политичке одлуке, за које сам још веома кратко време пре тога сматрао за немогуће: банке су биле масовно спашаване и стављене под државни надзор. Амерички модел инвестиционог банкарства је такорећи нестао преко ноћи. Одједном се почело причати о „повратку државе“. Ексцеси англосаксонског финансијског система су тиме требали да буду превазиђени у будућности. Иако су ове акције спашавања биле исправне да би се банке спасиле од тоталног колапса, ја и даље остајем скептичан. Ни од западних финансијских институција и западне политике не можемо да очекујемо превише. Цитираћу овде познатог америчког економисту Кенета Галбрајта (Кеннетх Галбраитх): „За осећај одговорности финансијског сектора не можемо рећи да је низак. Он скоро да и не постоји. Можда узроке овога можемо тражити у самом систему. Изјаснити се против његових нелогичности, могло би да значи да треба напасти оне од којих се зарађује. Због тога и ретки мудри појединци на Вол Стриту радије ћуте. Они који су непромишљени имају цело бојно поље за себе. И нико их не позива назад.“

А политика ће се на Западу нажалост опет да се врати дневним пословима. Једва да ће неко од најважнијих политичара да се попзабави грешкама из прошлости. За многе би то било превише болно. Превисе су позиције лобиста учвршћене у америчким, енглеским и све више и у немачким министарствима, да би политичари и службеници у њима могли да одлучују независно и у складу са општим добром. (Ово могу да кажем из прве руке, јер сам кратко време био највиши саветник код немачким министарстава, као и код

Уједињених нација и Светске банке.) Са тиме је шанса да се ова криза искористи за темељну нову оријентацију Запада у вези са финансијским тржиштима, скоро равна нули, чак и сада када свуда могу да се чују другачије ствари, и када влада неки ужурбани активизам. Још увек нисмо на путу опасности глобалног слома који и даље прети да почне из САД-а и финансијског система англосаксонског стила. Дејства многих грехова последњих деценија ће се са свом силином тек показати у наредним годинама. У САД-у цене кућа и даље да падају. Дугови кредитних картица морају да иду назад. Ова до сада нездрава аутомобилска коњуатура мора да се сломи; некада водеће предузеће на свету Џенерал моторс (Генерал Моторс) је фактички несолвентно, како сам то још 2006. године прогнозирао. Већ сада се почињу оцртавати конкуренције око висине субвенција националним аутомобилским компанијама. На почетку су то биле банке, онда аутомобилска индустрија, а онда и наредне бранше, и то једна за другом бивају услужене у складу са њиховим интересима, без тога да се води рачуна о општем решењу. По мојим проценама, свет ће морати да се носи са последицама финансијске кризе од три до пет година. У најбољем случају проћи ћемо са јако оштром рецесијом. У најгорем случају не бих, упркос акцијама спасавања, искључио ни светску економску кризу.

1.2. Економски ауторитет државе

„Слом долази“ је књига у специфичној немачкој традицији економије. Мислиоци као што су Карл Маркс, Макс Вебер и Вернер Зомбарт могу овде бити споменути, при чему је Маркс још и најмање допринео данашњој ситуацији. Пре и после 1945. године претходници модела социјалне тржишне привреде, као што су Алфред Милер-Армак, Александар Ристов, Лудвиг Ерхард и Вилхелм Репке су се залагали за чврсто државно увођење поретка тежњи ка профиту на принципијелно слободним тржиштима. Размена роба на тржиштима требала би да буде слободна, али би држава као чувар требала да пази на то да конкуренција функционише, да постоји извесна социјална прерасподела, да слаби буду заштићени, на пример кроз законе о заштити потрошача.

Немачки филозоф културе Освалд Шпенглер је још 1920. године у 20. веку предвиђао сукоб на светском нивоу између слободне трговине и социјализма. Тада када је Шпенглер говорио о „социјализму“, мислио је пре свега на такав поредак у коме појединац служи колективу, и такав један социјализам је био пре свега „пруски“ модел. „Важно је да социјализам ослободимо од Маркса.“ Слободну трговину је Шпенглер видео утемељену у англосаксонској и норманској традицији Енглеске (овоме би данас могли да придодемо и САД), а социјализам кроз немачку традицију витешких редова. Прво је викиншки дух личне независности, а друго је ритерски дух изван индивидуалне друштвености. Како је то говорио Шпенглер: „Данас се то зове индивидуализам и социјализам. Иза ових речи се крију врлине првог ранга. Самоодговорност,

самоодређење, одлучност, иницијатива тамо, верност, дисциплина, безпоговорно подређивање, лична посвећеност овде.“ Код првих је по Шпенглеру то етос успеха, код других етос обавезе.

1.3. Економија на кратке стазе

Јако бих се обрадовао ако би ова књига, поред тога да понуди анализу актуелних и горућих проблема светске економије, допринела томе да се у Србији и Републици Српској више позабавимо основним питањима политичке економије. Исто онако како је идеологија социјалистичке планске привреде била дискредитована, то се сада дешава са глобалним хипер-капитализмом. Занимање за политичку економију може да да важне импULSE за српску државу и српску економију. Само могу то да пожелим да у Србији преживљава сазнање да економска активност појединачних актера треба да служи општем добру. Ако је тежња ка добити појединачних предузећа подређена општем, онда мора да постоји здрава свесност о сопственом идентитету и националним циљевима. Само онда када тако нешто постоји, онда се може размишљати о томе како да економија служи заједничком идентитету. При томе ту се не ради о „регулацији“ економије – марксистичка планска привреда не функционише – него о разумним правилима на корист свима.

Држава се налази изнад економије и има да се брине за разумна правила игре: Ово сазнање, које је у нашем систему у Немачкој још у време оснивања социјалне тржишне привреде 1945. било подразумевано, на Западу је скоро ишчезло или је просто било самлевено разним лобијима и финансијским сектором. Финансијска тржишта требају бити регулисана: Финансије су једно од најосетљивијих подручја економског живота. А ако је то све нерегулисано, онда неразуздани токови капитала глобалне економије ослобођене свих баријера могу да створе велику штету. У овоме у потпуности актуелизованом издању дајем вам предлоге о томе шта би требало да се учини.

Социјално ублажавање економског раста: И даље важи да је неопходно на бољи начин прерасподелити успехе раста, како је то у Немачком царству под Отом фон Бизмарком (Otto von Bismarck) било урађено још у 19. веку, и то кроз социјално законодавство. Држава може да захтева покорност, али зато има и обавезу старања. Један социјални систем, који не ослобађа појединце њихове одговорности, али истовремено задржава и државну обавезу старатељства, био би важан корак.

Као „економија на кратке стазе“ укључивање Србије у ЕУ вероватно је неизбежно – са свим предностима али и веома важним недостацима тога укључења. При том би Србија требала да пази на то да национални идентитет и исто тако извесна економска самосталност остане сачувана. Безусловно увршћивање у светску економију су управо мање државе често плаћале са повећаном нестабилношћу. Српском народу и њиховим изабраним вођама желим много способности да сагледају будуће догађаје, али и способности да се носе са њима.

Келн, март 2009.

II Увод

Не могу вам рећи да ли ће у години 2007. доћи до слома. Можда смо од тога још увек далеко, можда ће се све то десити тек 2009. или 2010. године. Људско понашање – а при избијању сваке економске кризе, а то је готово увек пресудан фактор – не може се предвидети математичком тачношћу, чак и када тако нешто одређени „пророци криза“ стално и изнова покушавају. Неки од најубедљивијих економских показатеља указују на годину 2010, други већ на крај 2007. Али ако и сам добро разумем знакове, које нам тренутно светска економија посвуда оставља, онда она мора крахирати, и то са великом жестином.

2.1. Плодови глобализације

Већ преко две деценије, испод онога што је видљиво на површини светске економије, дешавају се масовна померања. У једном треутку морају се ослободити све ове нагомилане затегнути, као код неког цунамија, да искористимо овај јасни пример. И онда као код једног таквог цунамија, његово пражњење ће погодити оне особе, који са њим уопште нису рачунали, и који су само неколико минута пре тога сматрали да се налазе у највећој безбедности. Ако сам поставио своју анализу на добар начин, боље је да се припремите за кризу, која ће нас задесити пре него касније. Тренутно је пет до дванаест.

Посебно погођен ће бити средњи слој у западним индустријским нацијама.

Они, који још увек имају стално радно место у великим предузећима или организацијама уживали су до сада плодове глобализације. Последње две деценије су им донеле један до сада невиђен животни стандард. Додуше, све више људи у Европи и Јапану бива избачено из социјалне структуре, ипак, генерално људима иде много боље, ако се ситуација упореди са оном која је владала још пре двадесет или тридесет година. Материјално гледајући, индустријски радник у Немачкој у шездесетим годинама је лошије стајао него већина данашњих прималаца социјалне помоћи. Рецимо, које домаћинство је 1980. године поседовало два аута? Ко је могао себи да приушти одмор у неком удаљеном егзотичном летовалишту? Мобилни телефони, факс-апарати и интернет били су у то време непознати. Баш у то време осамдесетих су се и појавили први кућни компјутери на тржишту. А сада када се возим кроз Немачку, могу да видим велика насеља за становање, са новим и великим (иако не увек са посебним укусом) породичним кућама, која су израсла тек у последњих петнаестак година на рубовима градова или зеленим површинама.

Осећамо већ неколико година, да је овај, такорећи аутоматски напредак иза нас. Оно о чему прича само неколицина људи у западним индустријским земљама јесте могућност слома светске економије и могућност да глобални ниво благостања, посебно оној на Западу, прође једно осетљиво и дуготрајно назадовање. Шта више, пред тим систематски затварамо очи, тако да је овај слом са сваком годином све вероватнији. У данашњој јако преплетеној светској привреди он био имао драматичне последице, које би непосредно погодили сваког појединца.

2.2. Могуће тачке слома

Неумитно повећавање висине надница и плата припадају прошлости, што у међувремену и сами осећамо. Можете ли замислити:

- да се инфлација опет попне на двоцифрене износе?
- да штедни улози и животна осигурања (још увек омиљени начин штедње новца код Немаца) радикално изгубе на вредности у току неколико година?

- да успете да добијете америчке доларе, британске фунте или јапанске јене само још путем државне дозволе или доделе?
- да литар обичног бензина кошта три, четири или пер евра?
- да трошкови грејања и енергената експлодирају?
- да при изнамљивању стана платите између 20 до 30 евра по квадратном метру?
- да уопште више не буде заједничке валуте евра, него да се опет врате посебне националне монете?
- да ваши омиљени ракови, који углавном потичу из Перуа или Тајланда, не буду више могли да се нађу у оближњим супермаркетима, јер ће се понуда морати јаче концентрисати на европске робе (уместо ракова, ово може исто тако да се примени на остриге, патлиџане, кинески текстил, вина из Јужне Африке или остале робе)?
- да државни службе у многим подручјима (нега болесних, исплата пензија, школе и високо образовање) буде ограничена у до сада још невиђеном обиму?

и да,

- упркос свему томе, све мање људи у Европи успе да пронађе посао?

Ако ово не можете да замислите, онда највероватније нисте узели у обзир неке важне процесе, који могу у великој мери да промене ваше животне планове. Кризу америчких хипотекарских кредита, којој су као жртва пали и Индустријска кредитна банка из Дизелдорфа, као и Заксен ЛБ Банка, предвидео сам у првом издању ове књиге из лета

2006. године, што сам тамо детаљно описао. Ниједан носилац одговорности из политике или економије тада није желео да се позабави овом темом, иако је ситуација тада, по моме мишљењу, била јасна. Промена времена на кредитном тржишту, коју сам предвидео, у међувремену се десила. У првом издању сам писао: „Изненада ће психологија финансијских тржишта почети да се урушава, и то на дуже стазе. Тамо где су само пре неко време кредити били дељени шаком и капом, сада у првом реду стоји очување постојећег. Тамо где је пре један кредит замењивао други и тако омогућио један гигантски кредитни мехур, ту сада кредити више не бивају продужени, што опет на неком другом месту изнова изазива несташицу новца и тако доводи до све брже напетости укупног кредитног обима.“ Сада само мора да се деси још један потрес, да би избила велика криза.

Централне банке и владе, које су овај пут биле у стању да савладају макар непосредне последице кризе некретнина – као и увек, тако што су укључиле машине за штампање новца – биће у томе случају немоћне. Могућих тачака слома има довољно: лабилни кинески банкарски систем, нездраво америчко (и у једној мањој мери европско) потрошачко друштво, презасићеност тржишта доларима или тржишта сировина.

2.3. Профитабилни хеџ-фондови

Не желим да се играм са страховима. Увек је било превише пророка катастрофа. Некада су пророковали тачно, најчешће ипак погрешно. Штавише, постоји једна једноставна стратегија да се буде успешан пророк катастрофа: треба само да причате толико дуго о некој кризи, док не будете имали „среће“ и док једна таква заиста не и не наступи. Овај момент истине треба онда да користите у свакој могућој прилици и при сваком предавању, на пример следећим речима: „Као што знате, још у своме тексту из 2002. године упозорио сам о депресији, јер сам тачно знао, да ће она наступити.“ Познајем одређене публицисте, који примењују овај рецепт – и увек постоји публика за њих. Уљудност ми не дозвољава да њихова имена овде спомињем.

Али ипак, криза ће доћи. Ово је моје једино упозорење. Надам се да ће вас ова моја анализа уверити у то и да ћете те знакове тумачити вашим сопственим разумом. Не желим да ширим панику. Напротив: ко је спреман, неће запасти у немир, који увек додатно погоршава несрећу. Сопственим рационалним понашањем криза може бити можда чак и ублажена. Ипак, немам илузија: већина људи биће у потпуности неспремна када се ова несрећа сручи на њих.

Ако чак и Ворен Бафет постаје скептичан, који је инвестирањем у дугорочне кредитне аранжмане стекао друго највеће богатство у Сједињеним Државама, одмах након Била Гејтса, треба озбиљно да се замислите. Бафета сигурно не можете убројати у пророке катастрофа. Од године 2003. он је заиста у то уверен да је САД близу тога да своју будућност стави на коцку, те да је крајње време да се заустави амерички трговински дефицит. На главном годишњем самиту свога концерна Беркшир Хартавеј (Berkshire Hartaway), 5. маја 2007. године, Бафет је говорио о изазовима који стоје пред његовим наследником на месту шефа Инвестиционог одељења, који је требало тек да се изабере: „Тражим такву особу, која је генски програмирана у томе правцу, да ризике открије, чак такву, за коју до сада уопште нисмо знали да постоји.“ Требало би бар да нас зачуди, да је вероватно најбољи инвеститор свих времена постао тако дефанзиван.

2.4. Ризик од друштвене изолације

Предвидети једну кризу јако је тешко. Преко две деценије свет није доживео никакву велику дефлацију нити депресију. Америчка звезда таквих прогноза Роберт Прехтер, који је успешно предвидео раст берзанских индекса осамдесетих и деведесетих година, прогнозирао је 2002. године депресију за годину 2003. Његова предвиђања нису се до данас испунила. Америчко-индијски економиста Рави Батра (Ravi Batra) пре тога је прогнозирао велику депресију за 1990. годину и онда још једну за 2000. годину. Оба пута било је другачије. Парадоксално, многе његове економске анализе одржале су се до данас – економске неравнотеже су се у оној мери заостриле, коју је Батра држао за немогућу. С обзиром на димензије тога заостравања, требало би, по његовим схватањима, већ одавно да је дошло до једне велике кризе.

Једва да ћете међу економистима да пронађете некога, који би се усудио да прогнозира економска назадовања. Комплетна предвиђања института за истраживања економије у најбољем случају полазе од једног долазећег лаганог застоја, никако од једне болне депресије. Чак и када светска економија кашљуца, могућност једног озбиљног обољења бива стално негирана.

Ово није никакво чудо: економски институти су плаћени државним или новцем удружења – ту се наравно јако исплати оптимизам по потреби. О могућности дуге кризе један социјално ситуиран и прилагођен члан економске бранше из тога разлога и не говори. А ако неко то и учини, ризикује друштвену изолацију. Ако се ове прогнозе и покажу тачним, тешко да њихови даваоци могу да рачунају са тим да ће накнадно бити рехабилитовани. Доносиоцима лоших вести се обично ретко захваљује.

Ова књига пред вама писана је за оне људе, који желе да користе свој људски здрав разум и који још увек нису дозволили да буду у потпуности успавани или збуњени варљивим хорским повицима из света политике и из финансијске бранше. Моје податке можете проверити. Сви су они доступни у јавности – већина од њих чак са једним кратким кликом на интернету. Владине институције и међународне организације настоје да једни друге престигну у томе, да нас преплаве са информацијама. Можда је ту код њих присутна нада да ми онда од дрвећа нећемо видети шуму.

(Из књиге „Слом долази – нова светска економска криза и шта ви сада можете да учините“, коју је објавила издавачка кућа „Романов“ из Бања Луке)

1. Макс Оте је докторирао у Принстону и професор је на Високој школи у Вормсу, Немачка. Руководи Институтом за развој поседа, који је сам основао. Написао је до сада осам књига и био је стални консултант у емисији „Кретања на берзи“ на немачком каналу Зсат. [[^](#)]